

Archiv dal stadi dal Grischun – la memoria dal Chantun e da sia populaziun

■ **L'Archiv dal stadi dal Grischun rimna, conserva e renda accessibel scrittiras dal territori dal chantun Grischun e metta quellas a disposiziun a la publicitad per intents d'infurmaziun e da perscrutaziun.** El porch a las autoritads ed als posts da servetsch dal Chantun, da las vischnancas, dals circuls e dals districts, dentant er ad instituziuns nunstatalas ed a persunas privatas cussegliaziun davart l'archivaziun sco er davart l'istorgia dal Grischun, la genealogia e l'eraldica.

L'Archiv dal stadi è situà a Cuira al Karlihofplatz, en l'edifizi che dat er suttegg a la Biblioteca chantunala. Sco instituziun che tegna en salv, renda accessibla ed intermediescha ina tradiziun documentara duraivla è l'Archiv dal stadi la memoria dal Chantun e da sia populaziun.

El segirescha bains culturals en scrit, per gronda part unicats – dal document medieval da pergamina fin a las datas electronicas – per la perscrutaziun istorica e sco basa per l'identitad chantunala e locala.

Las actas statalas tanschan dal 15avel tschientaner fin a las scrittiras che vegnan producidas actualmain da l'administraziun chantunala. Tar quests documents tutgan actas, protocols, contracts, plans e.u.v. che vegnan tegnids en salv per defender ils dretgs ed ils interess dal Chantun. Ultra da quai collecziunscha l'Archiv documentaziuns privatas, collecziuns da fotografias sco er funtaunas per la genealogia. Il pli vegl document che vegn conservà en l'Archiv statal, in testament, datescha dal l'onn 1209.

L'Archiv dal stadi segirescha e prepara ses effectivs ed als renda accessibels a la perscrutaziun cun agid da registers, d'inventaris e d'ediziuns. Sco «protectur» da las scrittiras istoricas dal Chantun è l'Archiv dal stadi la funtauna la pli impurtanta per la perscrutaziun da l'istorgia dal chantun Grischun e da las culturas regiunalas.

Collecziun ed utilizaziun

L'istorgia e la cultura dal chantun Grischun vegnan documentadas en differenta moda e maniera. Perquai èn differents instituziuns (museums, archivs, bibliotecas) sa specialisadas sin l'archivaziun, sin la catalogisaziun e sin la preservaziun da bains culturals.

Sin nivel chantunal s'occupan duas instituziuns da documents scrits: la Biblioteca chantunala e l'Archiv dal stadi. La Biblioteca chantunala rimna medias stampadas ed audiovisualas che han in connex cun il chantun Grischun. L'Archiv dal stadi percenter è sa specialisà sin funtaunas betg stampadas u reproducidas, pia sin unicats. Quai èn en emprima lingia actas uffizialas che derivan da l'administraziun chantunala resp. da las furmas statalas precursuras dal chantun Grischun dad oz. En furma da donaziuns e da deposits permanents u tras acquisiziun prenda l'Archiv dal stadi dentant er en consegna singuls documents u entirs archivs e relaschs privats e metta quels a disposiziun per la perscrutaziun. En il local da protecziun per bains culturals situà sut l'edifizi da l'Archiv e da la Biblioteca chantunala vegnan tegnidas en salv archivalias d'ina lunghezza d'actualmain radund 7000 meters currents.

L'Archiv dal stadi è accessibel a mintgina ed a mintgin. Archivalias che n'èn betg pli suttamessas al temp da bloccada (per regla 35 resp. 50 onns) pon vegnir empustadas directmain en

l'Archiv dal stadi u reservadas ordavant. In emprist n'è betg pussaivel. La sala da lectura stat a disposiziun gratuitamain als utilisaders durant las uras d'avertura.

La biblioteca da consultaziun sa chatta en la sala da lectura ed è accessibla cun agid da la tezlera en la sala da lectura e dal catalog online. Ils cudeschs da la biblioteca da consultaziun na vegnan betg emprestads a persunas privatas; els pon sulettamain vegnir consultads en la sala da lectura.

Resalvond il temp che archivalias èn bloccadas per l'access public èsi pussaivel da far fotocopies, fotografias analogas e digitalas, microfils sco er scans da documents. Copias or da cudeschs da la biblioteca da consultaziun pon vegnir fatgas sez. Fotocopies d'archivalias vegnan fatgas dal personal da l'Archiv dal stadi.

Instruments da retschertga

L'access a las archivalias è sa midà fitg ils ultims onns. Pervia da quai èn ils instruments da retschertga – che furman sco resultat da l'inventarisaziun e registraziun la clav per l'utilisaziun – disponibels en differents furmas.

Las archivalias che vegnan inventarisadas da nov (per part er en moda retroactiva) registrescha l'Archiv dal stadi en in instrument da retschertga online (CMI STAR). Instruments da retschertga pli vegls stattan a disposiziun en la sala da lectura da l'Archiv dal stadi u èn disponibels online sco document da pdf.

Retschertga en il STAR: L'Archiv dal stadi cataloghescha sias archivalias dapi passa 10 onns cun la software d'archiv CMI STAR. La finamira è da porcher in med da tschertga che permetta als utilisaders da retschertgar en moda simpla en tut las archivalias ch'èn cataloghisadas electronicain. Las indicaziuns davart las archivalias vegnan endatadas en differents champs dal program. Uschia èsi pussaivel da tschertgar cumadaivlamain da chasa anor ils secturs d'interess. Igl èn dentant avant maun mo las descripiuns da las archivalias, ils documents sez ston vegnir consultads en l'Archiv dal stadi.

Retschertga en il portal dals archivs: Dapi l'onn 2011 è l'Archiv dal stadi dal Grischun affilia ad «Archives online». I sa tracta d'in portal che permetta da retschertgar archivalias en differents archivs svizzers. En «Archives online» vegnan rendidas accessiblas cun ina mascra da retschertga las metadatas ed ils documents che derivan da las bancas da datas dals archivs ch'èn affiliaids e ch'èn accessibels al public. Il spezial vidad «Archives online» è ch'ils utilisaders pon retschertgar cun ina suletta dumonda a medem temp en plirs archivs.

Las singulas collecziuns da l'Archiv dal stadi en survista

Archiv da las Trais Lias (fin il 1798): L'Archiv da las Trais Lias cumpiglia la collecziun da documents statals che vegn cumpletada da numerus documents privats (dapi il 9avel tschientaner); las actas statalas (dapi il 15avel tschientaner), ils protocols da la dieta (dapi l'onn 1567) ed ulteriurs toms manuscrits da la Republica da las Trais Lias e da las singulas lias (Lia Grisca, Lia da la Chadé e Lia da las Diesch Dretgiras), dals signuradis e da las vischnancas giudizialas (cumins, dretgiras), las actas ed ils cudeschs dal'administraziun da las terras subditas Vuclina, Clavenna e Buorm (16avel fin 18avel tschientaner).

Archiv helvetic (1798–1803): I sa tracta da l'Archiv da las regenzas ch'èn vegnidas instituidas tranter 1798 e

Per exempel la scola: archivalias conservadas en l'Archiv dal stadi. FOTOS ARCHIV DAL STADI

1803 alternantamain da la Frantscha e da l'Austria. El cumpiglia actas e protocols dal Cussegl da guerra, da la Regenza interinala, da la Regenza chantunala provisorica, dal Cussegl da la prefectura e da la Chombra administrativa helvetica.

Archiv chantunal (dapi il 1803): L'Archiv chantunal cuntegna contracts, actas e cudeschs d'archiv da l'administraziun chantunala sco er ils protocols da la Regenza da l'onn 1803 fin oz. Quest material manuscrit vegn archivà principalmain tenor il sistem da pertinenza, q.v.d. tenor champs specifics. Archivs da singulas partiziuns (p.ex. da l'Uffizi da vischnancas) vegnan archivads tenor il princip da provegnientscha.

Archivs betg statals: Ultra dals archivs statals tgira l'Archiv dal stadi dal Grischun numerus archivs da famiglias, archivs da persunas singulas e da partidas politics, d'uniuns professunalas, d'uniuns da musica, d'istorgia, da sport e d'altres associaziuns.

Manuscrits or da possess privat: I sa tracta d'ina collecziun da documents singuls che l'Archiv dal stadi ha survegnì en il decurs dal temp tras compra u tras donaziun. Fin l'onn 1951 è questa collecziun stada part integrala da la Biblioteca chantunala.

Collecziuns da fotografias: Las collecziuns da fotografias cumpiglian oravant tut fotografias da cuntradas, da lieus, da singuls objects e da persunas. Disponiblas èn dentant er fotografias dals secturs architectura, isanzas, turissem, genealogia, geologia, militar, traffic e bler auter pli. Questas fotografias n'èn betg digitalisadas.

Collecziun da plans: En l'Archiv dal stadi sa chattan pliras collecziuns da plans: collecziuns veglias cun plans locals, plans da cataster, plans da vias e da viafiers, plans da rempars e da torrents, plans d'edifizis istorics e da baselgias; plans e fotografias or da l'aria dals uffizi da construcziun e da megli-

raziun; relaschs d'architects. Ils plans ils pli vegls derivan da la fin dal 18avel tschientaner.

Collecziun da vopnas: En l'Archiv dal stadi sa chatta la collecziun la pli gronda da vopnas da famiglias grischunas, e quai en emprima lingia en furma da diapositivs (ca. 7000 diapositivs). L'Archiv dal stadi tgira er las vopnas da las vischnancas e dals circuls. Decisiv per preschentar e per descriver la vopna dal Chantun sco er las vopnas da las vischnancas e dals circuls è il «Wappenbuch des Kantons Graubünden», edì da la Chanzlia chantunala il 1982.

Cussegliaziun e publicaziun

Ultra da la catalogisaziun e da la preparaziun d'archivalias è la cussegliaziun in ulteriur servetsch impurtant da l'Archiv dal stadi. Il personal sustegna las utilisadras ed ils utilisaders en il diever dals differents instruments da retschertga. Plinavant vegnan purschidas cussegliaziuns en dumondas da l'istorgia grischuna, da la genealogia e da l'eraldica. Cunter in'indemnisaziun vegnan er fatgas – sche las resursas èn avant maun – transcripiuns e retschertgas pli voluminusas.

Perquai che l'Archiv dal stadi sa chapescha sco center da cumpetenzza per il manaschament da documents, per la gestiun dals documents e da las actas sco er per l'archivaziun da documents analogs e digitalas, ha la cussegliaziun prechivara dals posts da servetsch survegnì ina grond'impurtanza. Per quest intent è vegnì lantschà la fin da l'onn 2007 il project «Records Management» en l'administraziun chantunala che s'occupa da la gestiun da las actas dals posts da servetsch.

Tar las incumbensas da l'Archiv dal stadi tutga er la cussegliaziun da las vischnancas, dals circuls, dals districts e d'altres instituziuns dal dretg public en quai che concerna la gestiun da las actas e l'archivaziun. Per quest intent è

il territori chantunal dividì en nov inspecurats d'archiv.

L'Archiv dal stadi edescha en pli atgnas publicaziuns, en spezial publicaziuns da funtaunas. La retscha dals «Archivrepertorien» cumpiglia il plan d'archiv da l'onn 1961, l'istorgia da l'Archiv dal stadi dal Grischun, registras davart las collecziuns da documents, davart las actas da las Trais Lias, davart ils manuscrits or da possess privat sco er las naturalisaziuns dapi l'onn 1803.

En il «Bündner Urkundenbuch» vegnan stampads pled per pled ils documents fin l'onn 1400 che han in emittent ubain in retschavider grischun ubain che tractan objects che sa chattan en il chantun Grischun. Edids en furma da registras vegnan documents che menziuneschan perditgas grischunas, garants grischuns, lieus d'emissiu grischuns u chaussas sumegliantas.

La retscha dals «Jahrzeitbücher, Urbare und Rödel Graubündens» ha la finamira d'edir ils annuaris, ils urbaris, ils cudeschs da tschains sco er ils registers da bains e d'entradas ch'èn vegnids fatgs avant l'onn 1600. Qua sa tracti oravant tut da funtaunas per l'istorgia da l'economia, per l'istorgia da la baselgia e per l'istorgia sociala sco er per la toponomastica e per l'onomastica.

En la retscha «Quellen und Forschungen zur Bündner Geschichte» publicgescha l'Archiv dal stadi contribuziuns scientificas davart l'istorgia dal Grischun. Ultra da la publicaziun da tractats duai questa retscha pussibilitar da publicgar ediziuns criticas da funtaunas ch'èn fin ussa pauc enconu-schentas.

Genealogia

La genealogia (dal vegl grec: «perscrutaziun da famiglia») furma ina purschida da l'Archiv dal stadi ch'è fitg dumandada. Per simplifitgar l'access stattan a disposiziun ils suandants instruments:

Cartoteca da genealogia: Questa cartoteca è vegnida elavurada da l'Archiv dal stadi e cuntegna funtaunas ed indicaziuns davart la genealogia. Ella vegn actualisada permanentmain e cumpiglia actualmain quasi 2200 famiglias singulas cun in total da radund 7250 endataziuns (sut las famiglias singulas).

Cudeschs da baselgia e registers da stadi civil: Ils cudeschs da baselgia da tut las vischnancas dal chantun Grischun èn vegnids registrads sin microfilm e pon vegnir consultads en l'Archiv dal stadi. A partir da la segunda mesadad dal 19avel tschientaner èn ils cudeschs da baselgia vegnids remplazzads tras ils registers da stadi civil, ils registers dals burgais ed ils registers da famiglia. Er quels èn registrads sin microfilm ed accessibels libramain (resalvà il temp da bloccada).

La preschertaziun:

Dossier «Archiv dal stadi dal Grischun»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=3007
www.chattà.ch